
DVĚ VZPOMÍNKY

neboli o dramatické jednotě osob, času a prostoru v pedagogice

V prvním letošním čísle časopisu *Pedagogika* (1/2004, s. 85–87) se objevily vedle sebe dvě vzpomínky. Jedna na prof. dr. Miroslava Cipra, DrSc., (K. Rýdl) a druhá na doc. dr. Františka Jiráňka, CSc., (R. Palouš).

Osudy těchto dvou osobností se odehrávaly víceméně ve stejném čase i prostoru. Myslím, že se oba pánové nikdy nedostali do osobního ani jiného konfliktu. Jiránek byl o pět let starší, takže ve Výzkumném ústavu pedagogickém (VÚP) působil od roku 1948, tedy předtím, než tam v r. 1950 nastoupil M. Cipro. Jiránek byl členem psychologického oddělení, Cipro byl rusista, ale pracoval v oddělení mravní výchovy. Jiránek získal doktorát na FF UK v r. 1947 prací na téma „Názory na funkci jazyka u Augustina Aurelia“. M. Cipro získal doktorát v r. 1951 a v dizertační práci se zabýval problematikou významu uvědomělé kázně v mravní výchově. Jiránek v r. 1958 z VÚP odešel, když byla zastavena činnost oddělení pedagogické psychologie s tím, že práce oddělení nevyhovuje stávající marxistické ideologii. To totiž Jiránek koncipoval psychologicko-pedagogický – dnes bychom řekli psychodidaktický – výzkum a publikoval jeho první výsledky v monografii „Psychologické otázky počátečního čtení a psaní“ (SPN, 1955).

Do Ústavu pro dálkově studující učitele Jiránek již přešel jako samostatný vědecký pracovník. Ústav se později stal Ústavem pro učitelské vzdělání při Karlově univerzitě

v Praze se sídlem v Celetné 20. Měl celouniverzitní působnost. Zde Jiránek jako vedoucí vědecký pracovník řídil oddělení pro pedagogiku a psychologii. Jako ukázkou jeho dalšího směřování jmenujme stat' „K vývoji abstrakce tranzitivních asymetrických vztahů“ (Čs. psychologie, 1959, 3). Příložená bibliografie Jiráňkových prací, kterou pořídil ve své habilitační práci doc. PhDr. Zdeněk Holubář, CSc., naznačuje, že uváděná témata postihují v dodnes překvapující šíři a aktuálnosti problematiku týkající se učitelů vysokých, středních i základních škol.¹

Pokud jde o teorii učiva, tak Jiránek v letech 1960–70 jako přední odborník v pedagogické psychologii přispívá k pochopení množinové teorie a zveřejňuje článek „Psychologické otázky učení základům matematiky“. Experimenty v psychologii učení shrnuje do monografie „Otázky psychologie učení“ (Praha : SPN, 1967). Jeho studie abstrakce vztahu „před-za“ je ještě dnes pro školskou praxi přínosná, podobně jako jeho pojetí vzniku pojmu čísla nebo vývoj chápání základního větotvorného vztahu. Jednou z jeho posledních prací je zpráva o výzkumu „Rozvoj myšlení žáků mladšího školního věku při učení základům dějepisu“ (ÚÚV na UK, 1974) zaměřená na to, jak si žáci osvojují historický čas, ekonomické pojmy a vztahy a k jakým strukturálním změnám dochází v prožitkových obsazích a v systémech žákova chování k okolní

¹ Bibliografie F. J. převzatá ze spisu HOLUBÁŘ, Z. *František Jiránek a česká pedagogická psychologie*. Praha : UK, 1990.

skutečnosti přírodní, sociální a kulturní v důsledku takto koncipovaného dějepisného učiva. Dokončil také se spolupracovníky Janem Součkem, Janem Fišerem a Zdeňkem Holubářem tři vysokoškolské učebnice, a to „Úvod do obecné psychologie“ (SPN, 1969), který koncipoval celostně, tj. z výchozího pojmu osobnost. V učebnicích „Pedagogické psychologie“ a „Sociální psychologie“ vymezil nové a původní pojetí pedagogické a sociální psychologie.

Jiránek se snažil orientovat českou psychologii k pedagogice. Uznával význam pedagogiky a celé své filozofické a experimentální nadání věnoval tomu, aby pedagogika zaujala místo, které jí – podle jeho názoru – patří. Domníval se, že kdyby se mu podařilo prokázat funkčnost pedagogiky jako studia a výzkumu finálního vztahu výchovy (vztahu cílů a prostředků) vzhledem k pedagogické psychologii jako ke studiu kauzálního vztahu (vztahu příčin a důsledků ve výchově), vznikly by mezi oběma obory podmínky pro užitečnou spolupráci, z níž by měla prospěch jak výchovná praxe, tak i její teorie. Zdá se, že současné pokusy o psychodidaktické pojetí učiva a učení (Gavora, Machalová, Pupala a další) se vracejí tam, kde před třiceti roky bylo Jiránkovi znemožněno v práci pokračovat.

V dubnu r. 1968 se totiž někteří pracovníci Ústavu pro učitelské vzdělání a Pedagogické fakulty UK vyjádřili v Literárních listech k tehdejším poměrům v pedagogice v článku „Pedagogika a pedagogové“. Jmenovali přitom adresně dva pedagogy, Bohumila Kujala, ředitele VÚP, a M. Cipra, náměstka ministra školství, jako spoluzodpovědné za neblahý stav. Tehdy se M. Cipro se vši vehementností zasadil o zrušení Ústavu pro učitelské vzdělání a formou reorganizace o převedení jeho pracovníků na různá podružná místa. Jiránek, Holubář a Kotásek dostali „zákaz pracovat“. Tak se stalo, že tito

pánové, zvláště docent Jiránek, přičiněním profesora Cipra nesměli pracovat a publikovat. Výsledky bohaté práce nesměly vycházet. Teprve v r. 1996 a 1997 se snahou doc. PhDr. Z. Holubáře podařilo, že dvě z Jiránkových učebnic vyšly (těsně před Holubářovou smrtí) jako skriptum na Univerzitě v Pardubicích. Kdo ale o nich ví?

Tak se stalo, že docent Jiránek přičiněním profesora Cipra nejen nesměl pracovat a publikovat, ale jeho přínos musel vymizet i z odborného povědomí. Dne 8. 9. 1975 vystoupil František Jiránek před pedagogickou a psychologickou veřejností naposledy, a to při obhajobě závěrečné etapy státního plánu výzkumu. Pak již pracoval jen doma, „do šuplíku“. Ovšem profesor Jan Patočka, nejbližší přítel Františka Jiráňka, docházel k Jiránkovým téměř denně po dobu posledních tří roků svého i Jiráňkova života, aby spolu diskutovali a koncipovali vysokoškolské studium. Ovšemže také pedagogiky. Po podepsání Charty 77 byl Jiránek vyslýchán, stále sledován a doslova uštván zemřel 18. dubna 1977.

Snažím se obvykle, abych se nevzrušovala a nezasahovala do věcí, byť se mě přímo týkají, ale tentokrát tomu bylo jinak. Údiv, jak je ještě dnes možné psát oslavně o činnosti toho, kdo evidentně stál u těch největších škod spáchaných na české pedagogice, byl tak silný, že jsem se rozhodla napsat osobní dopis přátelům z redakce Pedagogiky a ptala jsem se jich, kdo za tak důkladné zkreslení nedávné minulosti může?

Dostala jsem odpověď od vedoucího redaktora pana docenta Koti, že „redakce časopisu Pedagogika se shodla na tom, že je třeba se k dané problematice vyjádřit, současně však konstatovala, že můj dopis není určen k uveřejnění“ a „abych svůj pohled na uvedené období či na osobnosti české pedagogiky zpracovala tak, aby příspěvek bylo možné otisknout“. Neuvážil, že kdybych se

chtěla zabývat hodnocením pedagogiky a osobnostmi pedagogů v období 1948–1989, asi bych začala dříve. Co to teď, v mých letech, pan redaktor na mně chce? Vždyť to je úkol na několik let. Ale pokusím se. Prostě, aby se vědělo.

Oč jde? Ve vzpomínce prof. K. Rýdla se píše, že M. Cipro v padesátých letech „jako mladý pedagog s jasnou ideologickou výbavou rychle postupoval ve vědecké kariéře, kterou zahájil ve Výzkumném ústavu pedagogickém“, kdy „svými názory výrazně ovlivňoval chystanou zásadní reformu z konce 50. a počátku 60. let“. Copak si pisatel či vedoucí redaktor opravdu myslí, že pedagogové a čtenáři mají tak krátkou a děravou paměť? Cožpak nevědí anebo si nedomyslí, co tyto věty říkají? Že Cipro jako pracovník oddělení školství na ÚV KSČ v této době, v době komunistických procesů, tvrdě prosazoval „třídní stanovisko“ v pedagogické teorii i praxi? ... Že být v l. 1964–1970 ředitelem Výzkumného ústavu pedagogického, obhájit titul DrSc. (1967), propagovat po návratu z USA pedagogickou diferenciaci, ale po vstupu vojsk „se ideově postavit za opatrné reformy, které neměly narušit rámec celkového politického systému“, znamená schvalovat, ne-li iniciovat prověrky, výsledky, perzekuce a čistky proreformních učitelů na vysokých, středních i základních ško-

lách? Vždyť, jak se v článku píše: „...v první polovině 70. let ve funkci náměstka ministra školství a ředitele pedagogické komise ČSAV výrazně ovlivňoval chystanou přestavbu výchovně-vzdělávacího systému, kterou v r. 1973 vyhlásil ÚV KSČ“.

Nepochybuji o tom, že po roce 1989 profesor M. Cipro vystupoval výrazně jinak. Byla to změna příkladná, ukázková, naprosto v logice kariéry prof. Cipra. Prof. Rýdl o tom ve vzpomínce podává zprávu: „Osobní kontakty a vlastní odbornou prestiž v zahraničí zúročil M. Cipro v r. 1989, kdy v Praze zorganizoval 10. kongres Světové asociace pedagogického výzkumu. (WAER/AMSE), během kterého měli čeští účastníci možnost, mnohdy poprvé a naposledy, setkat se s předními celosvětově uznávanými osobnostmi pedagogické vědy. V letech 1989 až 1992 byl předsedou této organizace a po 11. kongresu v Izraeli působil do roku 1995 jako její místopředseda“. Je možné, že prof. K. Rýdla mohl být prof. M. Cipro fascinujícím svou pílí a zahraničními kontakty oficiálně navazovanými a utužovanými zejména v době normalizace a konsolidace.

Právě umístěním vzpomínky na prof. Cipra vedle vzpomínky na doc. PhDr. Jiráňka, CSc., se vyjevila absurdita situace v oboru pedagogika.

Eva Vyskočilová

Reakce na text Evy Vyskočilové s názvem Dvě vzpomínky...

Plně souhlasím s Evou Vyskočilovou v tom, že chybí seriózní historicko-pedagogická analýza poválečného vývoje naší společnosti. Zároveň si ale myslím, že nekrology nejsou právě určeny k podobným analýzám, i když se časem stanou jejich součástí. Vzhle-

dem k těmto skutečnostem jsem svůj text o zesnulém prof. Ciprovi omezil jen na věcné, informativní a pokud možno nehodnotící projevy o jeho činnosti a působení. Rozhodně ale odmítám tvrzení o oslavném charakteru mého textu. V citátech, uvedených E. Vy-